

Iz ratnih doživljaja našeg pomorca

Priredio R. Roter po pričanju kap. Srečka Krile

U nekoliko nastavaka objavit ćemo sjećanja dubrovačkog pomorca Srečka Krile, koji je kao mladi časnik na bivšem jugoslavenskom brodu »Tomislav« plovio za vrijeme Drugog svjetskog rata u opasnim zonama Crvenog mora, Indijskog i Tihog oceana, a zatim nekoliko godina živio u Kini za vrijeme japanske okupacije i poslije oslobođenja goleme azijske zemlje.

Ovo je životna priča našeg pomorca, zapisi zbiljskih događaja, koje su naši pomorci, članovi posade »Tomislava«, proživjeli. Sjećanja pomorskog kapetana Srečka Krile imaju i posebno značenje, jer se odnose na područja, gdje su u burno ratno doba plovili rijetki naši brodovi i malobrojni naši pomorci.

Uredništvo

NA »TOMISLAVU« PO DALEKOM ISTOKU

Kada smo u mjesecu ožujku godine 1939. odriješili vezove na bunkerskoj stanici u Sustjepanu i isplovili na otvoreno more pod Dubrovnikom, nijesmo mogli ni slutiti, da se na tako dugo vremensko razdoblje rastajemo s rodnim gradom i sa svojom domovinom. Iako su se na svjetskom obzoru već u ono vrijeme gomilali ratni oblaci, izazvani Hitlerovim ispadima, nije se ipak očekivalo da smo u samom predvečerju Drugog svjetskog rata, i da mi, članovi posade parobroda »Tomislav«, zajedno sa svojim brodom odlazimo u neizvjesnost. Naše su misli bile vezane za cilj našeg putovanja, za Chile, daleku zemlju na zapadnoj obali južne Amerike.

Ni na nepreglednom prostranstvu Atlantika nijesmo se mnogo bavili i uzbuđivali ratnim mislima, iako je iz dana u dan rasla ratna psihoza na svim kontinentima.

Preplovili smo Atlantik i Panamskim kanalom prešli na Pacifik. Zbog same udaljenosti na američkom kontinentu mnogo manje se osjećala fašistička huškačka propaganda nego u Evropi. U čileanskoj luci Iquique obavili smo zadatak, ukrcali salitru i ponovno pod teretom pošli Panamskim kanalom prema Sredozemlju. Naš povratni cilj bila je Aleksandrija. U veliku egipatsku luku doplovili smo u ljetno doba, u vrijeme nesnosne žege. Iskricali smo salitru, a zatim nakrcali »Tomislava« teretom pirinča

i lanenog sjemera. I drugo prekoceansko putovanje vodilo nas je u Južnu Ameriku. Ovaj put najprije u luku Valparaiso, pa zatim u Antafogastu, da primimo novi teret salitre. Pošto smo imali dovoljno vremena na raspolažanju posjetili smo mnoga čilenska naselja, a znatizelja nas je odvela i na golema salitrena polja.

Historijat salitre, tog važnog čilenskog izvoznog artikla, povezan je s imenima mnogih iseljenika iz Dalmacije i dubrovačkog kraja. U ovoj važnoj grani čilenske privrede istaknuto mjesto zauzimao je i naš uži zemljak Pasko Baburica. On je dugo vremena bio vlasnik najvećeg dijela golemih salitrenih polja u ovoj dalekoj zemlji. Kasnije ih je prodao i na jugu Chilea, u Patagoniji osnovao svoje plantaže i gajilišta goveda. U salitrenoj industriji Chilea Pasko Baburica je imao sličnu ulogu, koju je odigrao drugi naš uži zemljak Nikola Mihanović u pomorstvu Republike Argentine. I jedan i drugi su bili zaslužni pioniri važnih grana privrede dviju južnoameričkih zemalja.

U Patagoniji žive mnogi naši iseljenici iz primorskih krajeva, a najviše Bračani. To su djelomično potomci iseljenika iz druge polovice devetnaestog stoljeća, a djelomično još živući iseljenici iz prvih decenija dvadesetog stoljeća. Oni čine dosta brojnu skupinu i u glavnom gradu Patagonije Magelianesu ili Punta Arenasu, kako su ga nazivali nekada njegovi građani. Iako je u ovim krajnim južnim predjelima klima vrlo oštra, naši su se ljudi prilagodili novim atmosferskim i klimatskim prilikama, te se vrlo dobro snalaze, a uz to i u društveno-kulturnom pogledu oni su očuvali svoju osebnost.

Drugo putovanje iz Južne Amerike vodilo nas je opet preko Panamskog kanala za malu nizozemsku luku Ternuzen, u blizini belgijske granice. Na putu preko Atlantika primali smo uznemirujuće vijesti s evropskog kontinenta. Pod utiskom tih vijesti i izvještaja dosta nemirni Atlantik nije obuzimao našu isključivu pažnju.

RAT JE ZAPOČEO

Prvog septembra 1939., onoga dana kada su hitlerovske armije provalile u Poljsku, mi smo se nalazili u evropskim teritorijalnim vodama. Vijest o provali Nijemaca u Poljsku uzbudila je i nas, članove posade »Tomislava«. Kada smo sutradan pristali u spomenutoj holandskoj luci osjećali smo se nekako lakše, jer su nam Hollandani na svakom koraku pružali dokaze prijateljske susretljivosti. Dočekivali nas kao prijatelje i kao buduće saveznike u borbi protiv fašističkih agresora. Deset dana smo se zadržali u Ternuzenu. Tu smo među ostalim ispisali krupnim slovima na bokovima broda ime »Tomislav« i ucrtali veliku jugoslavensku zastavu, kao vidne znakove neutralnosti u nastalom ratu, koji je otada »Tomislava« i njegovu posadu pratio. Poslije čišćenja broda na rotterdamskim dokovima otplovili smo za Sjedinjene Američke Države.

Naše treće putvanje iz Evrope preko Atlantika prošlo je relativno dosta mirno, iako je ratni požar već dvadesetak dana plamsao nad jednim dijelom Evrope. U New York smo stigli koncem mjeseca septembra. Poslije nekoliko dana provedenih u njujorškim dokovima nakrcali smo raznovrsnu robu i dobili nalog da otplovimo za Capetown, veliko lučko naselje u Afričkoj Uniji.

U to vrijeme u njujorškoj luci već su se vidjeli u si-vo obojeni brodovi, kao vidljivi odjeci ratnog stanja i prvi znaci opreznosti u plovidbi morem. Dobiveni zadatak da odmah otplovi, »Tomislav« nije mogao izvršiti, jer je prethodno trebalo posvršavati poslove osiguranja bro-

Sušionica salitre u Chile-u

da i posade, a osim toga i dopuniti dio posade, jer nam je šest mornara odbjelo pred polazak na ovo daleko i nimalo ugodno putovanje.

Na čovjeka, koji prvi put dolazi u New York najveći grad svijeta izaziva neke čudne osjećaje, neku zbrku i konfuznost, što mu tek postepeno nestaje iz osjećanja kada se malo pomalo privikne na ovaj neobičan ritam života. Naročito se čovjek iz naših krajeva teško snalazi u strahovitom vrtlogu njujorskih prometnih sredstava i prometnih pravaca po zemlji, nad zemljom i u podzemlju najvećeg svjetskog velegrada.

U vrijeme našeg boravka u New Yorku je upravo bila otvorena velika Svjetska izložba. Često smo posjećivali ogromnu smotru tehničkih i uopće kulturnih dostignuća, divili se novim izumima i uživali na besplatnim filmskim predstavama, gdje smo časovito zaboravljali na rasplamsalo ratovanje u staroj Evropi.

IZ AMERIKE U AFRIKU

Konačno smo isplovili iz njujorske luke.

Naše je putovanje preko Atlantika trajalo 31 dan, bez incidenata, osim jednoga, koji spominjem kao prvu malu i ustvari neznatnu ratnu epizodu. Nedaleko otoka sv. Jelene nad nama su se pojavili avioni britanskog pomorskog zrakoplovstva. Nekoliko puta oni su zaokružili u niskom letu »Tomislava«, da utvrde ime i podrijetlo broda, a zatim se udaljili i izgubili na horizontu. Za nas je to bio dokaz, da se negdje, relativno dosta blizu nad pustim oceanskim širinama nalazi britanski nosač aviona.

Capetown, najjužniji afrički lučki grad, prostire se u slikovitom planinskom kraju. Capetown je ne samo jedno od glavnih lučkih naselja i prometnih centara Južnoafričke Unije, već ujedno i glavna baza kitolovaca na prostoru Antarktika. Tu je zapravo maličana luka čitavih flotilja brodova kitolovaca, koji dolaze čak i sa dalekog evropskog sjevera na bogatu lovinu u južnim polarnim oblastima.

Zadržali smo se samo jedan dan u Capetownu, te odmah nastavili put i pristaćali u južnoafričkim lukama: Port Elizabetu, Istočnom Londonu i u Durbanu, gdje smo uskrali posljednju partiju generalnog tereta iz New Yorka i otplovili. Pravac našega putovanja sada je bio Aden, odnosno »Indijski Gibraltar«, kako su ovaj snažno utvrđeni grad nazivali stari pomorci zbog njegove stratejske važnosti na razmeđu ukrštenih putova Evrope, Afrike i Dalekog Istoka.

Visoka, strma klisura vulkanskog karaktera, koja se uzdiže na adenskom poluotoku, dominira nad dalekim prostorom. Na klisuri se ističu tvrđave načičkane topovima, zatim vojne kasarne i razna skladišta. Primorsko naselje, koje uglavnom sačinjavaju pomorske agencije, skladišta ugljena i raznovrsne trgovine, leži ispod

klisure. Na povišenom položaju prostire se i naselje, takozvani Aden Camp.

Već je starim Rimljanima bila poznata geografsko-stratejska važnost ovog mjesta, koje leži nedaleko jugozapadnog rta Arabije. Rimljani su Aden zaposjeli 24. godine prije naše vremenske ere. Čuveni pomorac i putopisac Marko Polo trinaest vijekova iza spomenute rimske okupacije spominje Aden kao grad sa oko 80.000 stanovnika, što je vjerojatno donekle bila pretjerana ocjena, jer Aden danas broji tek nešto više od 30.000 stanovnika. Tokom historije Aden je dospio pod vlast Portugalaca, pa Turaka. Konačno je njim zagospodovao sultan od Lahaje, jednog grada sjeverno od Adena. Međutim, godine 1839. Aden su okupirali Englezi, kojima i danas pripada kao posebna kolonija. Stanovništvo ovog lučkog grada sačinjavaju pripadnici raznih afričkih i azijskih narodnosti. Najbrojniji su somalijski crnci, koji su naselili sa obližnje afričke obale. Pored njih dosta su brojni zemenski Arapi, pa Indci i Parsi, Židovi i pripadnici raznih drugih istočnjačkih naroda.

Klimatski su uvjeti za Evropljane dosta teški, jer u ovom naselju vlada upravo nesnosna žeđa. Stanovnici Adena gotovo ni ne znaju za kišu, koja pada prosječno tek 60—80 sati tokom cijele godine. U gradu i okolici nema nikakve vegetacije, izuzev dosta rijetkih nasađa palma uz obalu.

Adenski trgovci nude pomorcima obilje živopisnih perzijskih čilima, zatim čuvenu moka kavu, peraje morskih pasa, rogove raznih životinja, nojeva pera i ostale atrakcione predmete, što se proizvode u »Indijskom Gibraltaru«.

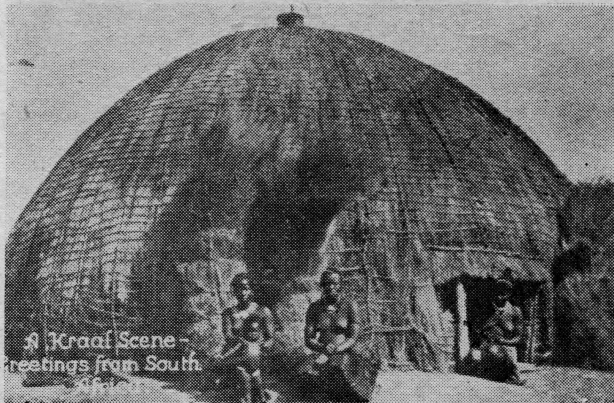
Dolazak broda u adensku luku redovito dočekuju pravi čopori djece na svojim mnogobrojnim malim ladicama, kojima ga za čas okruže sa svih strana. Svojom galamom i bučnim pozdravima na svim mogućim jezicima dječurlija traži novac i darove od putnika i posade što dokazuje da su socijalne prilike stanovništva u ovom gradu vrlo bijedne.

Od industrija u Adenu postoje velike rafinerije nafte, a osim toga na veliko se proizvodi morska sol, koja se odavde izvozi u razne istočne zemlje. U ovoj se luci nalazi i bunkerska stanica. Tu se opskrbljuju brodovi hranom i pogonskim materijalom za svoja daleka putovanja prema Dalekom Istoku i Evropi.

Iz Adena smo otplovili za luku Konan u sjeveroistočnoj Koreji. Na toj dalekoj relaciji zadržali smo se kratko vrijeme u Singapuru, gdje smo preuzeli potrebnu zalihu hrane i goriva, te otplovili prema konačnom cilju. Ni na ovom dugom putu nijesmo doživjeli ništa osobita. Kako je ovo naše putovanje izvršeno u mjesecu januaru 1940. godine čitavu Koreju našli smo prekrivenu dubokim snijegom.

Konan, kao i sva ostala korejska pristaništa bio je smatran u ono doba zatvorenom lukom. Japanske okupatorske vlasti nijesu dozvoljavale stranim pomorcima da napuštaju svoje brodove, pa tako ni nama. Iznimno je zapovjednik »Tomislava« mogao izlaziti do pomorskog agenta i zubara, ali i u tim prilikama u pratnji žandara. Međutim, mi smo unatoč zabrane ipak bili u kontaktu sa stanovnicima ovog korejskog mjesta, jer su mnogi Korejci dolazili na »Tomislava« te nam prodavali raznovrsne artikle.

Poslije 12 dana zadržavanja u Konanu, nakrcani teretom soli, otplovili smo za japansku luku Muke na otoku Kiu Siu, da ukrcamo potrebnu zalihu ugljena. U blizini Muke nalazi se jedan od najvećih japanskih ugljenokopa s dnevnim kapacitetom od oko 10.000 tona. Muke je u pravom smislu »ugljena luka«, jer osim postrojenja i uredaja za krcanje ugljena u njoj nema ništa drugo. Ali sama tri kilometra dalje od luke nalazi se grad Omuta. Bezbrojni restorani i javni lokali u ovom gradu odaju život i raznolike običaje Japanaca. Lokali su iz-

Urodeničke kolibe u Južnoj Africi

vanredno lijepo uređeni, pa smo tako u jednome naišli i na rascvjetana stabla trešanja. Svakako neobičan februarski »štimung«.

Iz Muke isplovismo za Kalkutu kroz moreuz Formoze. Na ovom dijelu putovanja upali smo u strahovit tajfun, koji nas je nosio prema zloglasnim grebenima Pratas Reef.

TAJFUN NA PACIFIKU

Prazan trup »Tomislava«, prepušten na milost i nemilost uzavreloom moru, jurio je neobuzdano kroz gustu pomrčinu pobješnjelog elementa, pod udarcima silnog vjetra i kiše. Ponekad je izgledalo da se more prolama i da će »Tomislava« progutati kao neku krhku igračku. Spomenute zloslutne grebene, koji su u pomorskim karatama označeni kao mjesto velike opasnosti za pomorce, trebali smo proći s lijeve strane u udaljenosti od 5 milja. Tako je glasio propis. Ali nijesmo mogli slijediti određeni kurs, jer su nas izdala sredstva upravljanja brodom. U nesreći sreća nas je poslužila i mi nijesmo znali na koliku smo udaljenost i s koje strane smo prošli najopasnij položaj u Južnom kineskom moru. Poslije dvodnevne plovidbe potpune prepuštenosti bijesu mora konačno smo izašli iz opasne zone i stigli u mirniji pojas. Kad smo u blizini malajskog kopna pregledali brod sa radošću smo ustanovili, da nam tajfun nije izazvao znatnije štete.

U Kalkuti, ogromnoj luci i slikovitom milijunskom gradu jugoistočne Indije zadržali smo se vrlo kratko vrijeme. S teretom ugljena otplovili smo u Šangaj. O ovom velikom i zanimljivom gradu govorit ćemo u posebnom poglavlju, jer smo u njemu silom prilika proveli nekoliko ratnih godina i doživjeli razne zgode i nezgode pod japanskom okupacijom.

Nakon izvršenog iskrcavanja ugljena za šangajsku električnu centralu »Tomislav« je trebao da otplovi u Honkong, britansku koloniju, sada dominion, na jugoistočnoj obali Kine. Honkong je najveće svjetsko tržište na Dalekom Istoku. U njemu se stječe trgovina iz cijelog svijeta, pa je Honkong u punom smislu riječi internacionalni trgovački centar. Pred odlazak iz Šangaja posjetili su nas službenici glavne carinarnice, Japanci, koji su pregledali brod, jer su navodno dobili prijavu, da prevozimo ratni materijal za Burmu.

U Honkongu međutim, mi smo zaista primili izvješnu količinu ratnog materijala za Rangun, gdje smo sretno doplovili i izbjegli japansku kontrolu. Materijal je opremljen strateškom cestom preko Burme na slobodni dio zapadne Kine, koji Japanci nijesu uspjeli okupirati za vrijeme svog dugogodišnjeg osvajačkog ratovanja.

Poslije novog putovanja u Kalkutu i u Šangaj dobili smo nalog, da otplovimo u Surabaju, veliku luku na otoku Javi. To je bilo u ljetu godine 1940. Pilot nas je proveo kroz minsko polje pred lukom i odveo na sidrište.

(Nastavak u slijedećem broju)